

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLII

Уређивачки одбор:

*др Таијана Бајић-Ивић, др Даријанка Горијан-Премк, др Ирена Грицак, др Милка
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Лојар,
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Миљар Пешикан, др Живојин
Сиљановић, др Драго Ђујић*

Главни уредник
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1986

ТИПОЛОШКО ДИФЕРЕНЦИРАЊЕ РУСКОГ И СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА (из дијахронијске и синхронијске перспективе)*

0. УВОД

0.1. У досадашњим лингвистичким испитивањима руског и српскохрватског језика примењивана су, углавном, два метода: компаративно-историјски и конфронтациони (контрастивни) метод. Метод компаративно-историјске анализе при том се најчешће користи за истраживања словенских језика уопште или за реконструкцију прасловенских језичких појава, а не за упоредно-историјско испитивање двају словенских језика као што су руски и српскохрватски. Тако и немамо упоредну граматику руског и српскохрватског језика ни као монографију (студију) ни као посебну област лингвистичких истраживања. Метод конфронтационе анализе (неки наши русисти се служе термином „контрастивна анализа“), напротив, најчешће се примењује на синхронно испитивање двају језика. У конфронтационом испитивању руског и српскохрватског језика постигнути су већ запажени резултати (преглед досадашњег рада у овој области дајемо у: Маројевић 1986). Урађене су и прве конфронтационе граматике руског језика у поређењу са српскохрватским (Маројевић 1983^{*}; Тошовић 1986). Конфронтационе студије се, међутим, најчешће свode на опис запажених истоветности, сличности и разлика у анализираним језицима на синхроном плану, без објашњавања настанка тих разлика. На тај начин не само да се компаративно-историјски и конфронтационо-контрастивни метод узајамно не прожимају у зависности од типа лингвистичког испитивања, него се ти методи практично и не додирују. Трећи метод, метод типолошке анализе, као да је резервисан за испитивање несродних језика: у испитивању словенских језика међусобно он нема већу традицију.

0.2. Ми полазимо од тога да се битне типолошке разлике између руског и српскохрватског језика, посматране на савременом синхроном пресеку, могу адекватно описати и објаснити ако се пође од појма типо-

---

* Сажету верзију овог рада аутор је изложио на XI конгресу Савеза славистичких друштава Југославије у Сарајеву 18. октобра 1985. године, а ширу верзију на научном састанку у оквиру пројекта „Конфронтационо проучавање руског и српскохрватског језика“ на Филолошком факултету у Београду 4. новембра исте године.

лошког раздвајања, уз примену сва три наведена лингвистичка метода: компаративно-историјског, конфронтационог и типолошког. Заправо: савремени развој лингвистике показује да се све више може говорити о једном, комплексном методу лингвистичке анализе сродних језика, а то је компаративно-историјски-конфронтационо-типолошки метод.

Увођење појма типолошког раздвајања у лингвистичку анализу претпоставља утврђивање типолошких карактеристика савременог руског и савременог српскохрватског језика у поређењу са прасловенским језиком, који у извесном смислу може служити као *tertium comparationis*. Другим речима, неке типолошке разлике између руског и српскохрватског језика настале су као резултат иновације (један од језика развио је неку типолошку карактеристику која није била својствена прасловенском нити је данас својствена другом од испитиваних језика), а друге су настале као резултат веће архаичности једног у поређењу са другим језиком (један језик чува неку типолошку карактеристику прасловенског језика, а други је изгубио). Увођење прасловенског језика у типолошку анализу изискује испитивање и оних карактеристика по којима се прасловенски језик диференцира у односу на оба савремена језика (и руски и српскохрватски су изгубили неку типолошку карактеристику прасловенског језика, или су и руски и српскохрватски развили неку типолошку карактеристику која није била својствена прасловенском језику).

0.3. У овом раду дајемо оглед типолошког диференцирања руског и српскохрватског језика из дијахронијске и синхронијске перспективе, али више као претходну публикацију у којој се проблем поставља и теоријски образлаже, него као синтезу која би пледирала на неку коначност утврђених типолошких разлика и дефинитивност ауторових закључака. Ограничавање ауторових претензија условљено је следећим моментима.

1° Са теоријског и методолошког аспекта тешко је утврдити које се разлике између руског и српскохрватског језика могу сматрати типолошки релевантним и где су границе између типолошки релевантних и типолошки нерелевантних разлика.

2° Неке језичке појаве које би могле бити значајне за типологију језика нису испитане на конфронтационом руско-српскохрватском плану; чак и неке целе области нису обрађене на одговарајући начин (на пример лексика, стилистика, творба речи, лингвокултурологија). Кад кажемо на одговарајући начин, мислимо на начин који би био применљив у типологији језика.

3° Неке развојне тенденције запажају се и у руском и у српскохрватском језику, али су те тенденције различите и по стадијуму и по ширини обухвата. У овом случају морало се полазити строже од савременог синхроног пресека у посматрању испитиваних појава, односно од стилски неутралних, стандардних облика.

1. ФОНОЛОШКИ НИВО

1.0. На фонолошком нивоу руски и српскохрватски језик имају нека заједничка типолошка обележја у поређењу са прасловенским језиком: 1° Оба језика су изгубила назалне вокале /ɛ/, /o/. 2° Оба језика су изгубила полугласнике, краће од кратких вокала /ъ/, /ь/; српскохрватски знатно касније, о чему сведоче писани споменици и трагови у дијалектима, пошто се претходно изгубило разликовање полугласника предњег и задњег реда. Престало је и прасловенско разликовање по квантитету само кратких /o/, /e/ и само дугих /a/, /i/, /u/ вокала. 3° У оба језика упрошћен је вокалски систем: изгубљена је фонема /ĕ/ (трагове чувају неки српскохрватски говори); изгубљено је фонолошко разликовање између /i/ и /y/ (у српскохрватском су се ови гласови и фонетски изједначили, док се у руском чувају као алофони [i], [y]).¹

Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика на фонолошком нивоу условљено је, пре свега, променама у вокалском и консонантском систему руског језика: 1° умекшавањем полумеких сугласника у руском језику је формирана опозиција меки—тврди сугласник као битно фонолошко обележје; 2° преображај тонског у експираторни акценат довео је у руском језику до редукције вокала и до појаве неутрализације неких фонолошких опозиција у неакцентованом положају.

1.1. Палатализацијом палатализованих консонаната формирану су у историјском развоју руског језика парни тврди—меки сугласници: /p/—/p'/, /b/—/b'/, /v/—/v'/, /m/—/m'/, /t/—/t'/, /d/—/d'/, /s/—/s'/, /z/—/z'/, /n/—/n'/, /l/—/l'/, /r/—/r'/. У последњих пет парова подударали су се нови палатални консонанти, настали палатализовањем палатализованих (полумеких) консонаната, са старим, прасловенским палаталним консонантима. Настанком фонеме /f/ у староруском језику XIV века (о хронологији в. у: Маројевић 1984—1985, 438—439), створени су услови за фонолошку опозицију /f/—/f'/. Наведени списак може се проширити паровима чији фонолошки статус није јасно изражен: /k/—/k'/, /g/—/g'/, /h/—/h'/.

У погледу хронологије умекшавања полумеких сугласника и настанка наведене опозиције обично се узима средина XI века (Иванов 1983, 152—153). Испитујући ортографију староруских споменика, Л. Калнињ је закључила, с једне стране, да „обозначение мягкости в памятниках XI—XII вв.“ „отражает черту живого языка“, а с друге стране, да у XI—XII веку „различение исконной мягкости и позиционной полумягкости согласных в значительной степени нарушилось, а в некоторых областях, может быть, исчезло и совсем“ (Калнињ 1956, 146—147). На основу података деривационе историје ми смо изнели ново тумачење по коме се фонолошка разлика између полумеког и меког сугласника чувала, бар у неким староруским говорима, све до краја XII и првих деценија XIII века (Маројевић 1984—1985, 435—438).

¹ О типологији словенских вокала из дијахронијске перспективе в. у: Ivić P. 1982.

Треба истаћи да и у српскохрватском језику постоје палатални консонанти, али су они настали јотовањем и палаталност није њихово релевантно фонолошко обележје. У паровима /l/—/lʲ/, /n/—/nʲ/ фонеме се диференцирају по обележју компактности, а у паровима /č/—/čʲ/, /ʒ/—/ʒʲ/ по обележју стридентности (Barić i dr. 1979, 9).

1.2. Преображај тонског у експираторни акценат доводио је до редукције вокала у неакцентованом положају у историјском развоју руског језика. Прве трагове редукције налазимо већ у староруском језику. О томе сведоче, на пример, неки ономастички подаци. Лично име *Константинъ* у живом народном језику појављује се у адаптираном облику *Късѣтинъ*: у другом предакценатском слогу дошло је до редукције /o/ → /ъ/. У топониму *Тѣмѣтороканъ* < *Тѣмѣтороканъ-јѣ, који је настао као посесивна изведеница на -јѣ од титуле *taman tarqan* из турских језика, у трећем предакценатском слогу (после пуногласја четврти предакценатски слог) такође је дошло до редукције /o/ → /ъ/. (Опширније о адаптацији наведених ономастичких ликова в. у: Маројевић 1985, 72.)

Редукција вокала у неакцентованом положају довела је током историјског развоја руског језика до постепене неутрализације неких вокалских опозиција у неакцентованом положају. У књижевном руском језику у неакцентованој позицији стабилна је само фонема /u/. Фонеме /a/ и /o/ после тврдых сугласника неутралишу се у свим неакцентованим позицијама и изговарају се једнако: као кратко *a* [ǎ] у првом степену редукције или као нелабијализовано *o* [ъ] у другом степену редукције. Фонеме /e/ и /a/ после мекхих сугласника такође се неутралишу у свим неакцентованим позицијама и изговарају се једнако: као редуковани вокал између *i* и *e*, ближе гласу *i* [i^е] у првом степену редукције, односно као редуковани вокал предњег реда [ь] у другом степену редукције. Фонема /i/ са својим алофонима [i], [y] само је наизглед стабилна у неакцентованој позицији јер се редукује, као и фонема /u/, само квантитативно. Изговор фонема /i/ и /e/ после тврдых сугласника веома је близак и по артикулацији и по акустичком утиску: *широ́кий* [ʃy], *шестóй* [ʃy^е]. Исто тако се практично не разликује изговор фонема /e/ и /a/ и фонеме /i/ после мекхих сугласника: *лесá* [lʲi^е], *лисá* [lʲi].

Наведена тенденција неутрализације вокалских фонема није доведена до краја. То се огледа не само у томе што се у књижевном језику фонема /u/ још јасно диференцира, него и у томе што је ова тенденција неједнако изражена у руским дијалектима.

1.3. У прасловенском језику смо имали вокално /r/ и вокално // са двојаким полугласничким елементом, палаталним и веларним: /ʁr/, /ʁrʲ/, /ʁʲ/, /ʁʲʲ/ (о прасловенском гласовном систему у поређењу са праиндоевропским в. у: Бошковић 1968, 18 и сл.). Српскохрватски језик чува вокално /r/, док се вокално // изгубило (осим неких дијалеката), и у том погледу српскохрватски је типолошки ближи прасловенском. У руском језику вокално /r/ и вокално // су се рано изгубили (још у епохи староруског језика), и у том погледу руски се типолошки диференцира у односу на прасловенски и српскохрватски језик.

1.4. Типолошко диференцирање огледа се и у неким гласовним алтернацијама које су се развиле током историјског периода развоја руског и српскохрватског језика. Различито вокализовање полугласника у јаком положају довело је до различитих гласовних алтернација: /o/ || Ø, /e/ || Ø у руском, /a/ || Ø у српскохрватском језику. Преласком *л* у *о* настала је у српскохрватском специфична алтернација /l/ || /o/. Преласком *е* у *о* у руском језику је настала алтернација /e/ || /o/ типа *велá* — *вѐл*, чиме су се парни тврди—меки сугласници почели фонолошки диференцирати и у положају испред вокала /o/.

2. ГРАМАТИЧКИ НИВО

2.1. Морфологија

2.1.0. На морфолошком плану типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика условљено је променама које су довеле до различитог остваривања граматичких категорија (категорије рода, броја, падежа, бића, придевског вида, времена) и до неких разлика у систему врста речи.

2.1.1. Категорија рода. — И руски и српскохрватски језик наследили су из прасловенског језика три рода, мушки, женски и средњи, и однос природног и граматичког рода. Типолошке разлике између ових двају језика огледају се у следећем.

1° У историјском развоју руског језика изражена је тенденција губљења категорије рода у множини. У савременом руском књижевном језику неутрализована је категорија рода у плуралским облицима свих придевских речи (придева, придевских заменица, редних бројева, партиципа), свих предикативних речи (глаголских облика на -л, кратких придева, кратких партиципа) и личне заменице трећега лица *они*. Именице чувају категорију рода, али се она у множини синтаксички не може изразити. Именице *pluralia tantum* у руском језику су, за разлику од српскохрватског, неутралне у погледу категорије рода. У именичким деклинацијама запажа се тенденција унификације наставака у множини. Именице свих родова и деклинација имају у дативу, инструменталу и локативу плурала исте наставке: /-am/, /-ami/, /-ah/ (изузетак су само неке именице треће деклинације које имају или могу имати у инструменталу наставак /-mi/). Наставак /-i/ у номинативу и /-ov/ у генитиву шири се на именице средњег рода. Наставак /-ej/ има тенденцију ширења на све именице са основом на мек сугласник. Нормирање књижевног језика свакако је ове тенденције ослабило; оне се запажају и данас код неологизама на -це који добијају наставак /-ov/ у генитиву плурала, карактеристичан за именице мушког рода са основом на тврд сугласник и /j/ (в. примере у: Грамматика 1980, I, 495).

2° У историјском развоју руског језика запажа се тенденција губљења природног средњег рода. Именице које значе младунчад типа *ребя, теля* изгубиле су се из живе употребе: замењене су суфиксалним изведеницама на *-ёнок* < *-ёнокъ* мушког рода типа *ребёнок, телёнок*. Чувају се само у неким фразеологизираним изразима; именица *дитя* данас је књишка реч и архаизам. Ова типолошка разлика између руског и српскохрватског језика огледа се и у употреби заменица за неодређена бића: *кто-то страшный — нешто сйрашно*.² У оквиру супстантивних деklinација заправо и нема именица средњег рода које би биле семантички маркиране као категорија бића („категория одушевленности“). Именица *чудовище* може да се употреби и са обележјем биће и са обележјем предмет (в. Корбетт 1985, 406). Са обележјем средњег рода и обележјем бића у руском језику су (1) реч *животное*, црквенословенског порекла, и (2) неке књишке речи које означавају животињске класе типа *насекомое, млекопитающее*, тј. придеви и партиципи у именичкој функцији.

3° Типолошку специфичност руског језика представљају именице тзв. заједничког рода, које у зависности од контекста могу бити мушког и женског рода. Уп.: Он *настоящий пълница*. Она *настоящая пълница*. У српскохрватском језику овакве именице су граматички обележене као именице женског рода које се могу употребљавати и за мушка и за женска лица. Уп.: Он је права *йијаница*. Она је права *йијаница*. Или: Он је права *незналица*. Она је права *незналица*. У том смислу се наведене именице у принципу не разликују од именица типа *директор*, које долазе за мушка и за женска лица, иако су граматички обележене као именице мушког рода. Уп.: Она је добар *директор*. Он је добар *директор*.

Овде морамо учинити једну напомену. У Речнику МС именице *незналица* (III, 691) и *йијаница* (IV, 416) наводе се као именице мушког и женског рода. У Рјечнику ЈАЗУ именица *незналица* (VIII, 154—155) наводи се као именица мушког рода, јер је посведочена само за мушка лица, с напоменом: „*По свој прилици могло би се узети и за женско (на пр. жена ту је велика neznalica), ali nema potvrde*“ (ib.). Именица *йијаница* даје се као именица мушког и женског рода (IX, 837). Из ових података могло би се закључити да и у српскохрватском постоје именице заједничког (мушког и женског) рода и да се у овом погледу руски и српскохрватски типолошки подударају. Неки илустративни примери потврђују наше горе изнето гледиште: Мој очух је био древна *йијаница* (Речник МС IV, 416); *Svaki gotovo, i najveća neznalica misli, da zna upravo, kao što treba* (Рјечник ЈАЗУ VIII, 154—155); *Onaj starac bijaše ... pijanica žestoka* (ib. IV, 837). Други примери, међутим, потврђују могућност

² За указивање на неодређено биће (које није маркирано као човек) у српскохрватском језику се употребљава заменица *нешто* са атрибутом (и предикатом) у средњем роду, а у руском језику заменица *кто-то* са атрибутом (и предикатом) у мушком роду. Уп.: *Кто-то большой, сильный шел сквозь лес, не разбирая дороги* (Б. Полевой). *Нешто* велико, снажно ишло је кроз шуму, не бирајући пут. Или: Важно је да је *нешто* живо у близини (М. Алечковић). Важно, чтобы рядом был *кто-то* живой (примери се цитирају по: Вуковић 1986, 133—134).

семантичке конгруенције по мушком роду: И *незналица* (је) могао разабрати да она има кћер за удају (Речник МС III, 691); Чује како још два-три *ишјанице* хрчу (ib. IV, 416); *Niti ćemo kakomegod neznalici za ljubav rušiti ga i gaziti* (Rječnik JAZU VIII, 155); ... *takovomu pijanici da mu se oko uzme* (ib. IX, 837). Наведени примери могли би се тумачити као показатељи дијалекатске нестабилности наведених именица у погледу граматичке категорије рода, али и као илустрација тенденције формирања именица заједничког рода у српскохрватском језику. Ипак, може се закључити да именице заједничког рода нису у српскохрватском формиране као стабилан граматички тип, него се налазе у процесу формирања као стилски обележена или регионално обележена специфичност граматичког система.

2.1.2. Категорија броја. — У погледу граматичке категорије броја руски и српскохрватски се углавном подударају — имају два јасно изражена броја (сингулар и плурал), а типолошки се разликују од прасловенског језика, који је имао и дуал. Губљење дуала у историјском развоју руског и српскохрватског језика (које се у ова два језика хронолошки углавном подудара; исп.: Иорданский 1960, 207 и сл.; Белић 1972, 55 и сл.; в. и: Белић 1932) условило је настанак двеју типолошких специфичности, од којих је једна карактеристична и за руски и за српскохрватски, а друга само за руски.

1° Употреба именица уз бројеве *два, оба, три, четири, полтора* у руском језику може се тумачити као посебан граматички број: „помимо ед. и мн. чисел признается существование особого „ограниченного“ числа, обозначающего ограниченную множественность (от полутора до четырех). Субстантивным сегментам в словосочетаниях типа *три ряда (солдата, стены, ведра, часовых, столовых)* приписывается грамматическое значение 'И. падеж ограниченного числа'“ (Зализняк 1967, 48). Зализняк иначе даје предност тумачењу по коме су именице уз наведене бројеве у номинативу посебан падеж који он, због одсуства опозиције по броју, назива „счетная форма“ (ib., 46—48). Ситуација у српскохрватском је сложенија зато што се неки облици не могу тумачити као облици генитива — у синтагмама типа *два лѣйā ірāда, два с рѣискā ірāда, два нāша ірāда*, тако да се може говорити о трећем граматичком броју који се употребљава „у вези са количинама које су веће од један и мање од пет“ (Mikkelsen 1984, 75). Микелсен за овај број прихвата Станкјевичев термин „паукал“ (ib.). Постојање ове „ограничене множине“ типолошки повезује руски и српскохрватски језик, а диференцира их у односу на прасловенски. Треба истаћи да овај трећи број нема исти граматички статус као сингулар и плурал, пошто има лексички ограничењу употребу и није синтаксички самосталан.

2° Типолошка специфичност руског језика у поређењу са српскохрватским је постојање конструкција типа *мы с тобой, наш с тобой*, којима се семантички изражава двојина (о овим конструкцијама в. у: Иорданский 1967; Маројевић 1978). Најстарије примере Јордански налази у споменицима XVII века (Иорданский 1967, 105). Ми сматрамо да

су се ове конструкције морале појавити знатно раније и да су директна последица губљења дуала као граматичког броја (дуал се губи у староруском језику XIII—XIV века, исп. Иорданский 1960, 207).³

2.1.3. Категорија падежа. — У погледу граматичке категорије падежа руски и српскохрватски се делом диференцирају према прасловенском, а делом међусобно.

1° Прасловенски језик је имао, после синкретизма старог генитива и старог аблатива, седмочлани падежни систем: номинатив, генитив, датив, акузатив, инструментал, локатив, вокатив. Поред ових, „не-конгруентних“ падежа, прасловенски језик је имао и специфичну категорију посесивних придева који на специфичан начин улазе у парадигму именица од којих су изведени. За њихов граматички статус неки аутори уводе термин „конгруентни генитиви“ (в. Маројевић 1983^а, 7—10 и тамо цитирану литературу), други се служе термином „determiner case“ (Чвани 1985, 37). Мада у извесној мери и руски и српскохрватски посесивни придеви чувају трагове те своје двоструке граматичке природе, може се рећи да се у овом погледу ова два језика типолошки разликују од прасловенског језика.

2° У историјском развоју руског језика изгубио се посебан облик вокатива, тј. функције вокатива преузео је номинатив. Трагови прасловенског вокатива *боже!*, *господи!*, *владыко!* данас се обично интерпретирају као узвици. Преузети су из црквенословенског језика (у црквеним текстовима наведени облици служе за обраћање божанству). Појава новог вокатива (*мам!*, *пап!*, *Вань!*, *Тань!*, *Наташ!*) одражава тенденцију мењања ове типолошке црте руског језика (одсуства вокатива). Нови вокатив, међутим, суштински не мења слику типолошког диференцирања руског и српскохрватског језика: (1) појава је лексички ограничена на неке именице са обележјем бића (лица); (2) појава је граматички ограничена на неке именице друге деклинације; (3) појава је изразито стилски ограничена (разговорни језик); стандардни облици су и даље: *мама!*, *папа!*, *Ваня!*, *Таня!*, *Наташа!*.

3° У историјском развоју штокавског дијалекта српскохрватског језика дошло је до обличког синкретизма датива и локатива тако да се може говорити о дативу-локативу као једном падежу (овакво тумачење заступају и неки други аутори: Топоров 1961, 219; Naylor 1971; од граматика само у: Маројевић 1983^а, 32). Разлику између старог датива и старог локатива чувају само неке именице у акценту: поклонити *іраду* — бити у *іраду*. То значи да развојна тенденција изједначавања датива и локатива у српскохрватском језику није у потпуности завршена. Изједначавањем облика дошло је до мешања значења; при том се запажа

³ Слаба посведоченост конструкција овог типа у староруским и каснијим руским споменицима објашњава се, с једне стране, жанровским одликама споменика, и с друге стране, стилском обележеношћу самих конструкција. Конструкције типа *мы с тобой*, *наш с тобой* су одлика интимног, разговорног језика; паралелно са њима употребљаване су у дуалском значењу заменице *мы*, *наш* без социјативне допуне.

тенденција преузимања од стране локатива предлошких значења датива: шетати по *irādu*. Синкретизам датива и локатива у директној је вези са тенденцијом неутрализовања опозиције правац — место у српско-хрватском језику (в. т. 2.3.1). Зато се синкретизам датива и локатива може интерпретирати као губљење датива у корист локатива (Naylor 1971, 157): на тај начин нови локатив (= датив-локатив) поново постаје падеж који се употребљава и с предлозима и без предлога.

Оваква интерпретација српскохрватског падешког система резултирала би у закључак: руски и српскохрватски се типолошки диференцирају утолико што руски језик нема вокатив, а српскохрватски нема самосталан датив (који би био у опозицији са локативом); у поређењу са прасловенским језиком оба савремена језика карактерише извесно упрошћавање падешког система. Оваква концепција заснива се на тумачењу о могућој обличкој и акценатској варијантности падежа. Обличка варијантност карактерише руски генитив и локатив у примерима: G¹ урожай *ча́я*, G² стакан *ча́ю*; L¹ говорить о *са́де*, L² сидеть в *са́ду*. Акценатску варијантност налазимо такође у генитиву и локативу у примерима: G¹ в начале первого *ча́са*, G² два (три, четыре) *ча́са*; L¹ думать о *сте́ни*, L² город в *сте́ни* (в. примере из основног лексичког фонда у: Магојевић 1983^a, 43—45, 63—64). Ако се у наведеним примерима може говорити о јединственим падежима генитиву и локативу, онда се мора признати и акценатска варијантност српскохрватског локатива (другом терминологијом: датива-локатива) у различитим значењима: L¹ живети у *irādu*, шетати по *irādu*, L² поклонити *irādu*.

Могућа је, наравно, и друкчија интерпретација типологије руског и српскохрватског падежа. Поред шест основних падежа, Зализњак у савременом руском језику издваја још два падежа: „2-й предложный (местный) падеж“ и „2-й родительный (количественно-отделительный) падеж“, док 9. падеж због одсуства опозиције сингулар—плурал назива „счетная форма“ (руски лингвиста поставља и питање о постојању других падежа, уп. Зализњак 1967, 42—55). Развијајући ове идеје, у универзитетском уџбенику руског језика Милославски издваја следеће падеже: именительный, дательный, винительный, творительный, предложный, местный, первый родительный, второй родительный, счетный, ждательный, превратительный (Белошапкова 1981, 276—179; све ове падеже образложио је и Зализњак). Ако се прихвати Зализњакова концепција о осам руских падежа и тумачење о неваријантности падешких облика („счетная форма“, видели смо, може се посматрати и као облик посебног граматичког броја, уп. т. 2.1.2), онда се, типолошки посматрано, и у српскохрватском језику издвајају датив и локатив као посебни падежи. Из овакве интерпретације руског и српскохрватског падешког система произишало би закључак: српскохрватски се типолошки подудара са прасловенским језиком, док је руски падешки систем делом упрошћен (одсутствује вокатив), а делом усложњен (два генитива, два локатива).

2.1.4. Категорија бића. — У поређењу са прасловенским језиком руски и српскохрватски се диференцирају тиме што их карактерише граматички изражена опозиција биће—предмет. Зачетак формирања

ове опозиције сеже, међутим, у период распадања прасловенског језика, а развила се због обличког синкретизма номинатива и акузатива сингулара *δ* основа (и неких других основа) након деловања закона отвореног слога: N *vykos* > *vykъ*, A *vykon* > *vykъ* (в. Бошковић 1978, 462 и сл.). Руски и српскохрватски се и међусобно разликују у погледу обухватности ове категорије: у српскохрватском језику она се морфолошки изражава у кругу именица мушког рода прве деklinације, док се у руском поред тога изражава и у плуралу свих родова и деklinација.

2.1.5. Категорија придевског вида. — У погледу ове граматичке категорије руски и српскохрватски језик се типолошки разликују: српскохрватски језик још чува прасловенску категорију придевског вида, док ју је руски језик потпуно изгубио. У овом погледу српскохрватски језик је архаичнији од руског. Категорија придевског вида још се чувала у староруском језику (Пигин 1958, 21—36), али је већ крајем староруског периода била у фази распадања. Дуги придевски облици истиснули су кратке облике из атрибутивне функције већ у XV веку (Пигин 1958, 36; о другим мишљењима в. у: Маројевић 1983⁶, 139—140), кад се срећу и први примери употребе дугих придевских облика у предикативној функцији (Шведова 1948, 106—112). Губљење категорије придевског вида имало је за последицу формирање кратких придева као посебне лексичко-граматичке категорије речи (в. т. 2.1.7).

2.1.6. Категорија глаголског времена. — Руски и српскохрватски се типолошки разликују и у погледу система глаголских времена, пре свега прошлих. Већ крајем XIV века, како истиче Иванов, у староруском језику су се била изгубила проста прошла времена (имперфекат и аорист), у већини дијалеката био је изгубљен и плусквамперфекат, док је перфекат изгубио глагол-копулу претворивши се на тај начин у једино прошло време са широком семантиком (Аванесов—Иванов 1982, 124). Глаголски облици на *-л* у савременом руском језику представљају просто прошло време које изражава перфекатско, аорисно и плусквамперфекатско значење, док се у српскохрватском та значења изражавају посебним временима; поред тога српскохрватски има крњи перфекат као стилско средство, док је имперфекат већ прешао у стилску резерву (у савременом језику може служити као средство архаизације текста — в. т. 4.3).

2.1.7. После губљења категорије придевског вида (в. т. 2.1.5) сужава се употреба некадашњег неодређеног вида (тзв. краћег придевског облика) на предикативну функцију. Услед своје искључиве предикативне употребе кратки придеви су се све више семантички приближавали глаголу, док су дуги придеви све више постајали репрезентант придева као врсте речи (Јакубинский 1953, 215—216). У савременом руском језику можемо говорити о кратким придевима као посебној категорији предикативних речи са извесним обележјима самосталне врсте речи (због чега их ми издвајамо у својој граматици у посебан одељак, в. Маројевић 1983⁶, 91—103). Кратки придеви имају исте граматичке категорије као и глаголски облици на *-л* и кратки партиципи (категирија броја

и у једнини категорија рода) и исту синтаксичку функцију, уз то они могу да значе временски ограничену особину. Издвајање кратких придева у посебну врсту речи није, међутим, доведено до краја: у садашњој фази развоја руског језика они су још тесно повезани — семантички и граматички — са категоријом придева. Треба истаћи да је губљење глаголске копуле битно утицало на граматички статус кратких придева: кратки придев је, поред лексичког значења које му је било својствено, развио (тачније: преузео) граматичко значење предикативности.

2.1.8. Губљење глаголске копуле условило је још једну промену у систему врста речи — формирање предикатива. Губљењем помоћног глагола у садашњем времену у историјском развоју руског језика именице и прилози у предикативној функцији добили су изразито предикативно обележје. Док у српскохрватским реченицама *Хладно је*, *Време је* значење предикативности има облик копулативног глагола *је*, а лексичко значење прилог *хладно*, односно именица *време*, у руским реченицама *Холодно*, *Пора* предикативи *холодно* и *пора* имају и лексичко значење и значење предикативности. Из овога произилази типолошка разлика између руског и српскохрватског језика: предикативи (тзв. „катеорија стања“) у руском су већ формиран као посебна лексичко-граматичка група са обележјима самосталне врсте речи, док се у српскохрватском они нису у толикој мери граматички одвојили од именица и прилога.

2.1.9. Руски и српскохрватски језик се разликују и у погледу бројева као врсте речи. Док у руском језику основни бројеви (а исто тако и збирни и неодређено-количински) имају деклинацију, тј. категорију падежа, дотле су се у српскохрватском језику бројеви добрим делом адвербијализовали и тако изгубили одлике посебне врсте речи. Бројеви од *двех* па надаље потпуно су изгубили деклинацију, док бројеви *два*, *оба*, *три*, *четири* и збирни бројеви у живом језику све више губе облике промене, као што се адвербијализује и акузатив именица у бројном значењу (*својину*, *хиљаду*, *милион*, *милијарду*). Број *један* и редни бројеви већ имају све одлике придевских речи. Тако бројеви све више постају лексичко-семантичка група речи без својих специфичних граматичких обележја.

2.1.10. Руски и српскохрватски се типолошки диференцирају и у погледу граматичких одлика компаратива. Прости компаратив се у руском језику адвербијализовао, изгубио категорије рода, броја и падежа, и постао облик за изражавање предикативног поређења свих врста речи које се пореде — дугих придева, кратких придева, прилога и предикатива (в. Магојевић 1983⁹, 116). Промену су сачували неки лексикализовани облици типа *больший* и описни компаратив. Ширење аналитичких облика карактеристично је и за компаратив (*более красивый*, *менее красивый*) и за суперлатив (*самый красивый*). Српскохрватске облике компарације одликује синтетички начин грађења и јасно граматичко разликовање придевских и прилошких облика поређења.

2.1.11. Два генетски сродна језика типолошки се разликују и у погледу система заменичких речи.

1° Систем показних заменичких речи у српскохрватском језику је трочлан (семантички се везује за три граматичка лица), док је у руском језику двочлан или једночлан: *овај—џај—онај* // *этот—тот*; *овако—џако—онако* // *так* (в. Маројевић 1983*, 155).

2° У руском језику је формиран специфичан систем неодређених заменичких речи са постфиксима /-то/, /-нибудь/, /-либо/ (в. т. 2.2.1).

3° У руском језику је формиран посебан тип одричних заменичких речи са префиксом /не/ типа *некогда* < *нет когда* < *не есть когда* које конституишу посебан тип безличних реченица (в. т. 2.3.7), а употребљавају се само предикативно.

2.1.12. Битна је типолошка разлика између руског и српскохрватског језика и у партиципском систему. Заједнички је за оба језика само трпни глаголски придев прошлог времена, али и ту има разлике: у српскохрватском и партиципи чувају категорију придевског вида (опозиција одређени — неодређени вид остварује се у атрибутивној функцији), док се у руском у атрибутивној и атрибутивно-предикативној функцији употребљавају само дуги партиципски облици. У српскохрватском језику се чува партиципска функција глаголских облика на -л (радни глаголски придев), док у руском облици на -л служе само као прошло време и за творбу кондиционала (потенцијала), а немају партиципску функцију.⁴ И најзад, руски језик има трпни партицип садашњег времена и радне партиципе садашњег и прошлог времена.

2.2. Творба речи

2.2.0. Са конфронтационо-типолошког аспекта творба речи у руском и српскохрватском језику није у довољној мери испитана да би се дала потпунија слика типолошког диференцирања ова два језика.

2.2.1. Најважнија типолошка разлика у творби речи огледа се у формирању постфикса као посебне врсте афиксалних морфема у руском језику. Компонента /ся/, /сь/ повратних глагола и компоненте /-то/, /-нибудь/, /-либо/ неодређених заменичких речи прерасле су у постфиксе зато што имају фиксирано место у структури речи (обавезно долазе после наставка) и немају самосталну акценатску вредност. Одговарајуће компоненте српскохрватских речи имају одлике аналитизма и немају фиксирано место у односу на компоненту која носи лексичко значење (уп. *умива се* — *он се сад умива*; *ко било* — *било ко*; *какав*

⁴ Дуги облици некадашњих партиципа на -л- типа *спелый*, *вялый*, *отупелый*, *одурелый* адјективизирали су се, потпуно се одвојивши од категорије глагола (в. Аванесов — Иванов 1982, 124 нап.).

год — какав је *год*); компоненте *било* и *гдд* уз то имају и самосталан акценат. Из тога произилази закључак да су се у историјском развоју руског језика формирали постфикси као морфеме и форманти; одговарајуће српскохрватске компоненте припадају више синтагматици него морфемизи.

Напомене.

1) Могло би се бранити тумачење по коме компонента *се* српскохрватских повратних глагола није реч него „рефлексивна“ морфема, али и у том случају то не би био постфикс него нека „лутајућа“ морфема без строго одређеног места у структури речи.

2) Постфиксом се обично назива и обличка морфема за грађење императива /те/ у облицима *иди-те*, *реж-те*, *таи-те* (Грамматика 1980, I, 621). Исто тумачење морало би се применити и за компоненте /мо/, /те/ у српскохрватским императивним облицима *иди-мо*, *иди-ише*, што би значило да и српскохрватски зна за постфикс. Ми нисмо склони да морфеме оваквог типа назовемо постфиксима зато што (1) не служе за творбу нових речи, него за творбу облика, (2) не појављују се у свим облицима речи и (3) имају релационо, а не творбено значење. Наведене морфеме за нас су наставци.

2.2.2. Постоје бројне и значајне разлике у употреби појединих суфикса и префикса у руском и српскохрватском језику. Тако српскохрватски језик чува деминутивни суфикс *-ић*, док је руски овај суфикс (рефлекс *-ич*) изгубио (трагови се могу наћи у староруској топонимији, в. *Boričevъ ivozъ* у: Маројевић 1985, 100). Универбизација као творбени поступак (*пятилетний план* → *пятилетка*) у руском је шире распрострањен и у разговорној варијанти књижевног језика, док се у српскохрватском засад среће само у жаргону (*Сшуденйски ірад* → *Сшудењак*). Овакве појединачне разлике између двају језика тешко би се могле окарактерисати као типолошко диференцирање: у првом случају српскохрватском деминутивном суфиксу *-ић* одговараће у руском други деминутивни суфикс, дакле опет суфикси, док разлике у погледу распрострањености универбизације пре спадају у домен стилистике.

2.2.3. Битнији су са типолошког аспекта случајеви кад творбеном средству у једном језику одговарају синтаксичка средства у другом језику. Такав је однос посесивног генитива у руском и посесивних суфикса у српскохрватском језику (в. т. 2.3.3).

2.3. Синтакса

2.3.0. На синтаксичком плану типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика најчешће није апсолутно: оно се највише огледа у различитости основних средстава за изражавање датог граматичког значења и у различитом степену развијености неке типолошке особености. Разлике се огледају и на плану синтагме и на плану реченице.

2.3.1. У српскохрватском језику се запажа тенденција губљења (тачније: слабења) опозиције правац—место.⁵ Ова типолошка специфичност српскохрватског језика тесно је везана за неутрализацију опозиције датив—локатив (в. т. 2.1.3). Прилози *доле* и *горе* означавају и место и правац ('внизу' и 'вниз', 'наверху' и 'наверх'). Иста два значења има и прилог *кући* ('дома' и 'домой'), с тим што значење места нормативна граматика не признаје за књижевно. У посебном раду ми смо доказали да је облик *кући* у реченицама типа *Он је кући* остатак локатива без предлога, сачуваног у језику Марка Марулића у живој, неадвербијализованој употреби: *Пилајови кући* (= у Пилатовој кући) тако ме изране (Маројевић 1981, 241). Типолошки посматрано, прилог *кући* се не разликује од прилога *доле*, *горе*. Тенденција губљења опозиције правац—место запажа се и у категорији заменичких речи. Заменице *иде*, *неіде*, *ниіде*, *иіде*, *ма іде*, *іде било*, *іде іод* све више се употребљавају и за значење правца. Уп.: *Где си пошао? Где станујеш?* Тенденција губљења опозиције правац—место обухватила је и адвербијал друштва. Уп.: *Био сам код сесіре*. Идем *код сесіре*. Нарочито је тенденција губљења опозиције правац—место изражена у црногорским говорима, у којима имамо и појаву губљења опозиције акузатив—локатив за изражавање месног значења. Уп.: Идем у *ірад*. Био сам у *ірад*.

2.3.2. Типолошка одлика словенских повратних глагола је немогућност употребе уз њих акузатива без предлога. Српскохрватски језик чува ово обележје, док у руском имамо примере његовог нарушавања: глаголи *боятся* и *слушаться* са именицама које значе биће могу имати допуну и у акузативу: *Я послушался мать*. Дядю *боялись* все (Маројевић 1983^a, 239). Ово је свакако новија тенденција у развоју руског језика.

2.3.3. Значајне су типолошке разлике у изражавању аtriбутивне посесивности у руском и српскохрватском језику. Кад је субјекат посесивности изражен именицом без атрибута и апозиције ово значење се у руском језику изражава синтаксичким средством — посесивним генитивом, а у српскохрватском суфиксалном категоријом — посесивним придевом (о хронологији и узроцима губљења посесивних придева у историји руског језика в. у: Маројевић 1983^b). Српскохрватски посесивни генитив је „обавезно праћен одредбом као помоћним морфолошким знаком“ (Ивић 1959, 153—154, 158—160; в. и Ivić 1967). Запажа 'се, међутим, и у српскохрватском језику тенденција губљења посесивних придева и њиховог замењивања посесивним генитивом (в. примере у Николић 1969, 264 и сл.).

2.3.4. Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика огледа се и у основним начинима изражавања аtriбутивно-предикативне

⁵ И у руском језику има случајева неутрализовања опозиције правац—место (предлози *над*, *перед*, *между* са инструменталом). Уп.: *Лампа висит над столом*. Мать *вешает* лампу *над столом*. Овакве примере не сматрамо типолошки релевантним: они показују сужавање употребе појединих предлога и њихово везивање за један падеж, а не сведоче о неком општијем типолошком развоју руског језика у смислу губљења опозиције правац—место.

посесивности: српскохрватски још релативно добро чува посесивни датив, док је у руском ово значење углавном преузео генитив са предлогом у (о развоју генитива с предлогом у у посесивном значењу и остацима посесивног датива в. у: Маројевић 1983⁶, 153—159, 176—180).

2.3.5. Док се у српскохрватском предикативна посесивност изражава посесивним реченицама са глаголом *имати*, дотле се у руском она изражава конструкцијама са глаголом *быть* као основним граматичким средством. Уп. У тебя было время подумать. *Имао си времена да размислиш* (о посесивним реченицама в. у: Маројевић 1983^а, 297—302). Ова типолошка разлика настала је тако што се током историјског развоја руског језика изменио однос између егзистенцијалних и посесивних реченица (егзистенцијалне реченице преузимају посесивно значење). Српскохрватски је и у овом погледу архаичнији — он углавном чува прасловенски однос егзистенцијалних и посесивних конструкција (подробан опис можда би показао извесно ширење посесивних конструкција на рачун егзистенцијалних). Ни у овом погледу типолошко диференцирање није апсолутно: глагол *иметь* употребљава се и у руском у одређеним семантичким и стилским условима, а глагол *быти* може и у српскохрватском изражавати посесивно значење (уп. у народној песми: У Милице дуге трепавице, / Покриле јој румен-јагодице).

2.3.6. Типолошка одлика руског језика у поређењу са српскохрватским је широка употреба трпних конструкција са субјекатским инструменталом и субјекатског инструментала уопште. Субјекатском инструменталу руског језика може одговарати посесивни придев у српскохрватском (*чтение поэтом стихов* — *јесниково реципирање стихова*).

2.3.7. Специфични су у руском језику и неки типови безличних реченица.

1° Реченице типа *Некого спросить* настале су преображајем предикативног облика *нет* < *не есть* у префикс /не/ (в. т. 2.1.11).

2° Реченице типа *Ветром сломало дерево* настале су по аналогiji са трпним конструкцијама са субјекатским инструменталом (ово тумачење је образложено у: Ivić 1965, 317—321).

2.3.8. Инфинитивне реченице (које се могу посматрати и као подтип безличних реченица) у руском језику су граматички стабилизovan тип једночланих бесубјекатских реченица. Настале су изостављањем предикатива са значењем морања, могућности, субјективне оцене и сл. Уп.: Нам *надо* скоро ехать. → Нам скоро ехать. Инфинитивне реченице у српскохрватском су тек у формирању: оне су на периферији граматичког система.

2.3.9. Неодређеноличне реченице типа *Тебя зовут к телефону* у руском језику су основно синтаксичко средство за изражавање неодређеног лица са широким значењем. Овакве реченице су у српскохрватском

на периферији граматичког система (о овим реченицама в. у: Маројевић 1976; Маројевић 1983^a).

2.3.10. Уопштеноличне реченице типа *Причаи му једно ње исѣо десет љуѣа, а он не разуме* постоје и у руском и у српскохрватском. У руском су оне основно средство за изражавање уопштеноличног значења, и имају тенденцију граматикализовања — претварања у једночлане реченице, у којима није могућа употреба личне заменице *ты* (уп.: *От тебя кофе не дождешься*; у оваквим случајевима у српскохрватском није могућа употреба уопштеног другог лица). (О реченицама овог типа в. у Маројевић 1977^a; Маројевић 1984; в. такође: Ivić 1983, 59 и сл.) За разлику од руског, у српскохрватском језику се за изражавање уопштеног лица употребљавају личне реченице са субјектом *човек* типа *С вама човеку не може биѣи досадно*.

3. ЛЕКСИЧКИ НИВО

3.0. Лексичко-семантички односи руског и српскохрватског језика нису у довољној мери испитани са типолошког аспекта. Неке разлике су свакако типолошки релевантне.

3.1. Типолошку специфичност руског језика на лексичком нивоу представљају глаголи кретања у којима је изражена опозиција одређено кретање (*идти, ехатъ, лететъ, плыть, бежати, нести, вести, везти*) — неопређено кретање (*ходить, ездитъ, летать, плавать, бегать, носить, водить, возить*). У оквиру ове групе диференцирају се и значења 'ићи пешке' — 'ићи превозним средством', 'носити пешке' — 'носити превозним средством' и сл.

3.2. У типолошки релевантне лексичке појаве у руском језику у поређењу са српскохрватским спадају, по нашем мишљењу, и глаголи којима се диференцира облик премештања предмета или налажења предмета у простору. Српскохрватском глаголу *сѣавиѣи* (несврш. *сѣавѣѣи*) одговарају у руском три глагола: *положитъ* 'ставити (да лежи)' — *поставитъ* 'ставити (да стоји)' — *повеситъ* 'ставити (да виси)'. Уп.: *сѣавиѣи* књигу на сто — *положитъ* књигу на стол; *сѣавиѣи* књиге на полицу — *поставитъ* књиге на полку; *сѣавиѣи* слику на зид — *повеситъ* картину на стену. Исто тако српскохрватском глаголу *сѣаѣѣи* (бити, налазити се) у руском одговарају три глагола: *лежатъ* — *стоятъ* — *висеть*. Уп.: Књига *лежит* на stole. На stole *стоит* ваза. На стене *висит* картина. (Лексичко-семантички односи наведених руских и српскохрватских глагола описани су у: Мароевич и др. 1985, s. v.)

3.3. Теоријски су нарочито занимљиви случајеви кад лексичком средству у једном језику одговара граматичко средство у другом језику. Такав је однос између конструкција типа *Ја не хочу работати* — *Нећу да радим*, *Ја не буду работати* — *Нећу радиѣи*, који је описан у: Маројевић 1977^b.

4. СТИЛИСТИЧКИ НИВО

4.0. Овај ниво језичке анализе тесно је повезан са фонолошким, граматичким и лексичким нивоом. На конфронтационом руско-српскохрватском плану у овој области чине се тек први кораци тако да се не може још правити ни оглед типолошког диференцирања.

4.1. Због разлика у формирању руског и српскохрватског књижевног језика црквенословенизми имају различит удео у стилском инвентару ових двају језика.

4.2. Облици субјективне оцене у разговорном и књижевном функционалном стилу руског језика имају знатно ширу употребу него у одговарајућим српскохрватским стиливима; поред тога они имају јасније изражену емоционалну обојеност којом се неутралише примарно значење деминутивности и хипокористичности.

4.3. Стилску функцију могу изражавати различита граматичка средства. На пример, стилска архаизација у руском језику се може остварити употребом посесивних придева, а у српскохрватском језику употребом имперфекта.

5. ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ НИВО

5.0. И на лингвокултуролошком плану типолошке студије руског и српскохрватског језика и културе тек предстоје; засад се нешто одређеније може рећи само о антропонимском систему. У историјском развоју руског и српскохрватског језика може се пратити преображај старих и развој нових антропонимских категорија.

5.1. Прасловенска категорија имена по мужу се изгубила, али је то губљење ишло различитим путевима. У српскохрватском старе облике типа *Владиславља* заменили су нови облици типа *Гојковица* који су и сами постепено изашли из употребе. У историјском развоју руског језика облике типа *Ярославля* заменили су аналитички облици типа *Ивановская жена*, који су се и сами брзо изгубили, а у савременим дијалектима срећемо изведенице типа *Иваниха* (подробније у: Маројевић 1985, 10—32).

5.2. Прасловенска категорија мушких патронима чува се у руском језику као обавезна компонента мушких антропонима (о њиховом развоју в. у: Маројевић 1985, 32—56). У српскохрватском језику патроними на *-ић* углавном су се изгубили. Патронимско значење облика типа *Васовић* 'Васов син' чува се у неким црногорским говорима (оазама). Посесивни придеви уз лично име у патронимском значењу шире се употребљавају, али у књижевном језику нису обавезна компонента антропонима.

5.3. У историјском развоју руског језика формирана је антропонимска категорија женских патронима (в. Маројевић 1985, 56—63), по којој се руски језик типолошки диференцира и према прасловенском и према српскохрватском језику.

5.4. У оба језика формирана су презимена као нова антропонимска категорија (у српскохрватском од XV века, у руском у XVI—XVII веку), али добрим делом на бази различитих граматичких категорија: у руском на бази посесивних придева, у српскохрватском (централни говори) на бази патронима на *-ић*. (О типовима српскохрватских и руских презимена и о њиховом постанку в. у: Маројевић 1984⁶, 189—195.)

6. ЗАКЉУЧАК

6.0. На основу изложеног прегледа типолошког диференцирања руског и српскохрватског језика на фонолошком, граматичком (морфолошком, творбеном и синтаксичком), лексичком, стилистичком и лингвокултуролошком плану могу се извести неки закључци.

6.1. И поред тога што су руски и српскохрватски генетски сродни језици, чак блискосродни језици, они су се у свом историјском развоју знатно типолошки удаљили.

6.2. Српскохрватски језик се показује као знатно архаичнији језик, типолошки знатно ближи прасловенском језику. Староруски језик је типолошки ближи савременом српскохрватском него савременом руском језику.

6.3. Типолошке иновације у руском и српскохрватском језику различите су природе. У српскохрватском језику оне су настале најчешће губљењем неких опозиција и категорија које су биле својствене прасловенском језику. Типолошке иновације руског језика су знатно шире и разноврсније: оне су настале највећим делом типолошким раздвајањем руског језика од његове генетске основе.

Београд

Радмилу Маројевић

ЛИТЕРАТУРА

- Аванесов — Иванов 1982 — *Историческая грамматика русского языка. Морфология. Глагол*. Под ред. Р. И. Аванесова и В. В. Иванова. М., 1982.
- Barić i dr. 1979 — Eugenija Barić i dr. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb, 1979.
- Белић 1932 — *О двојини у словенским језицима*. Од А. Белића. Београд, 1932.
- Белић 1972 — *Историја српскохрватског језика*. Књ. II, св. 1: *Речи са деκлинацијом*. Предавања Александра Белића. 5. изд. Београд, 1972.
- Белошопкова 1981 — *Современный русский язык*. Под ред. В. А. Белошопковой. М., 1981.
- Бошковић 1968 — Радосав Бошковић. *Основи ујоредне граматике словенских језика. I. Фонетика*. Београд, 1968.
- Бошковић 1978 — Радосав Бошковић. *Одабрани чланци и расправе*. Титоград, 1978.
- Вуковић 1986 — Борислав Вуковић. *Категорија неодређености у руском и српскохрватском језику*. Докторска дисертација. Београд, 1986.
- Грамматика 1980 — *Русская грамматика*. I—II. М., 1980.
- Зализняк 1967 — А. А. Зализняк. *Русское именное словоизменение*. М., 1967.
- Иванов 1983 — В. В. Иванов. *Историческая грамматика русского языка*. Изд. 2-е. М., 1983.
- Ивић 1959 — М. Ивић. *Српскохрватски нареджни облици обавезно израћени одредбом као јомоним морфолошким знаком*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, 1959, IV, 151—163.
- Ivić 1965 — Milka Ivić. *On The Origin of The Russian Sentence Type (ego) zavalilo snegom. — Die Welt der Slaven*, 1965, X, 3—4, 317—321.
- Ivić 1967 — Milka Ivić. *Gemitive forme srpskohrvatskih imenica i odgovarajuća pridevska obrazovanja -ov (-ev, -ovljev, -evljev), -in u odnosu kombinatoričnih varijanata*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, 1967, X, 257—261.
- Ivić 1983 — Milka Ivić. *Lingvistički ogledi*. Београд, 1983.
- Ivić P. 1982 — Pavle Ivić. *Faktori koji utiču na razvoj vokala u slovenskim jezicima*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1982, XXXVIII, 1—18.
- Иорданский 1960 — А. М. Иорданский. *История двойственного числа в русском языке*. Владимир, 1960.
- Иорданский 1967 — А. М. Иорданский. *Конструкции типа мы с тобой и наш с тобой в применении к двум лицам в русском языке*. — Уч. зап. Рязанского пед. ин-та, М., 1967, 56, 103—122.
- Калнынь 1956 — Л. Э. Калнынь. *Развитие категории твердости и мягкости согласных в русском языке*. — Уч. зап. Института славяноведения. М., 1956, XIII, 121—225.
- Корбетт 1985 — Г. Г. Корбетт. *Одушевленность в русском и других славянских языках: пример расхождения между синтаксисом и семантикой*. — Новое в зарубежной лингвистике. XV. Современная зарубежная русистика М., 1985, 388—406.
- Маројевић 1976 — Радмилко Маројевић. *Проблеми израћења руских неодређено-личних реченица на српскохрватски језик*. — Мостови, Београд, 1976, VII, 2 (26), 97—105.
- Маројевић 1977^a — Радмилко Маројевић. *Реченице са уопишнено-личним значењем у руском језику у израћењу са српскохрватским*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1977, XXXIII, 99—116.
- Маројевић 1977^b — Радмилко Маројевић. *Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику. Нећу + да + израчењ и нећу + инфинитив израча я не хочу + инфинитив и я не буду + инфинитив*. — Наш језик, Београд, н. с., 1977, XXIII, 1—2, 37—44.
- Marojević 1978 — Radmilo Marojević. *Specifičan način izražavanja socijativnosti u ruskom jeziku. Subjekatske, objekatske i atributske sintagme tipa „мы (нас, наши) с тобой“*. — Strani jezici, Zagreb, 1978, VII, 3—4, 167—175.

- Маројевић 1981 — Радмило Маројевић. *Облик кући у адвербијалној функцији (са историјској и савременој илустрацији)*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1981, XXXVII, 237—242.
- Marojević 1983* — Radmilo Marojević. *Gramatika ruskog jezika*. Beograd, 1983.
- Маројевић 1983б — Радмило Маројевић. *Посесивне категорије у руском језику (у својој историјској развоју и данас)*. Београд, 1983.
- Маројевић 1983в — Радмило Маројевић. *О неодређено-личним реченицама у руском језику и проблемима њиховог преводњења (поводом једне лингвистичке интерпретације)*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1983, XXVI/2, 45—51.
- Маројевић 1984* — Радмило Маројевић. *Уопштено друго лице у руском језику и његови српскохрватски еквиваленти*. — Filološki pregled, Beograd, 1984, XXII, 1—4, 27—33.
- Маројевић 1984б — Радмило Маројевић. *Словенски антропоними*. — Ономотолошки прилози, Београд, 1984, V, 183—195.
- Маројевић 1984—1985 — Радмило Маројевић. *Деривациона историја и хронологија фонолошких промена. (Промене у консонантском систему сјаворуској језику)*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1984—1985, XXVII—XXVIII, 435—439. [Прештампано у: Маројевић 1985, 143—148].
- Маројевић 1985 — Радмило Маројевић. *Посесивне изведенице у сјаворуском језику. Антропонимски систем. Топонимија. „Слово о њолку Нјореве“*. Београд, 1985.
- Маројевић 1986 — Радмило Маројевић. *Лингвистичка русистика у Југославији (развој, правци истраживања, актуелни задаци)*. — [У зборнику]: Lingvistika i lingvističke aktivnosti u Jugoslaviji. Radovi sa naučnog skupa (29—31. III 1985). Sarajevo, 1986 [у штампи].
- Маросевич и др. 1985 — Р. Маросевич, М. Маросевич, В. О. Можасва. *Русско-српско-хрватски учебни лексикон*. Москва—Београд, 1985.
- Mikkelsen 1984 — Hans Kristian Mikkelsen. *О неким проблематичним случајевима конвергенције у српскохрватском језику. („Паукал“ у српскохрватском језику)*. — Научни састанак слависта у Вукове дане (15—18. IX 1983). Реферати и саопштења, 13/1. Београд, 1984, 73—79.
- Naylor 1971 — Kennet Naylor. *On the opposition dative : lokative in serbocroatian*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1971, XIV/1, 153—157.
- Николић 1969 — Мирослав Б. Николић. *О посесивном јеницив личних имена*. — Наш језик, Београд, н. с., 1969, XVII, 5, 264—283.
- Пигин 1958 — М. И. Пигин. *Категорија определености у древнеруском језику, изражаема членним формами прилагателних и причастних*. Петрозаводск, 1958.
- Речник МС — *Речник српскохрватског књижевног језика*. III—IV. Нови Сад, 1969—1971.
- Rječnik JAZU — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Obradio T. Maretić. VIII—IX. Zagreb, 1917—1927.
- Топоров 1961 — В. Н. Топоров. *Локатив у славјанским језицима*. М., 1961.
- Тошовић 1986 — Бранко Тошовић. *Руска граматика у преводу са српскохрватског*. Сарајево, 1986 [у штампи].
- Чвани 1985 — Катрин В. Чвани. *Синтаксически выводиме слова в лексикалистској теорији (новиј подод к руској морфологији)*. — Новое в зарубежной лингвистике. XV. Современная зарубежная русистика. М., 1985, 26—41.
- Шведова 1948 — Н. Ю. Шведова. *Возникновение и распространение предикативного употребления членных прилагательных в русском литературном языке. (Автореферат)*. — Доклады и сообщения ИРЯ АН СССР. I. М.—Л., 1948, 102—126.
- Јакубинскиј 1953 — Л. П. Јакубинскиј. *История древнерусского языка*. М., 1953.

Р е з ю м е

Радмило Мароевич

К ТИПОЛОГИИ РУССКОГО И СЕРБСКОХОРВАТСКОГО ЯЗЫКОВ
(диахронический и синхронический аспекты)

В настоящей работе изложен, в качестве предварительной публикации, опыт типологии русского и сербскохорватского языков в сопоставлении с праславянским языком, представляющим собой *tertium comparationis* исследования. Типологические различия рассматриваются при помощи методов сопоставительного (конфронтационного или контрастивного), сравнительно-исторического и типологического анализа. Исследование охватывает разные уровни языковой структуры: фонологический, грамматический (морфологию, словообразование и синтаксис), лексический, стилистический и лингвострановедческий (антропонимические категории).